

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ: ЕМОЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Автор розглядає особливості емоційного компонента процесу навчання української мови в школі, аналізує праці психологів, лінгвістів, педагогів, акцентуючи увагу на суті, функціях і значенні емоцій; окреслює дослідницькі межі проблеми емоцій для різних галузей науки, наголошує на важливості формування емоційного інтелекту учнів, повертає увагу до порад учених, що скеровують роботу вчителя і сприяють пошуку правильних способів розв'язання проблем, пропонує фрагменти роботи з текстом, спрямовані на посилення емоційного складника комунікативної компетентності учнів.

Автор доводить, що процес комунікації має задовольняти не лише інформаційні потреби мовців, але й формувати відчуття задоволення/невдоволення, відчуття щастя, радості від спілкування. Уміти домінувати, визначати свої емоційні стани – один із кроків до порозуміння. З уведенням до навчальної програми жанрів мовлення відкриється багато цікавих аспектів цієї проблеми для дослідження лінгводидактиків.

Ключові слова: *емоції, емоційний інтелект, кодування емоцій, емоційна компетентність, почуттєва сфера, жанри мовлення.*

Поставлення проблеми у загальному вигляді та зв'язок її з важливими науковими чи практичними завданнями. Зміщення акцентів у системі суспільно-виробничих відносин стало поштовхом до поставлення нових завдань в освіті й пошуку нових способів розв'язання їх. В освітньому просторі з'являється поняття «компетентний учень», над формуванням змісту якого вже більше десяти років працюють учені різних галузей. В економічному полі актуалізується синонімічно близьке поняття «людський капітал», що має

значний попит сьогодні на ринку праці. Згідно з висновками дослідників, люди володіють *трьома видами капіталу*:

- *перший – інтелектуальний* (знання, уміння, досвід; його формують і збагачують навчання і книги);

- *другий (більш важливий) – психологічний* (упевненість, оптимізм, надія; для нарощування його необхідно: а) чітко визначити цілі; б) мати періодичний досвід успіху, щоб можна було порівняти і визначити, чи добре те, що зроблено; в) позитивне оцінювання роботи виконаної іншими);

- *третій – соціальний* (система віри у свою компанію, у свою діяльність, у те, що їхня праця має сенс; така система віри забезпечує тривалу успішність [9]).

Привертає увагу наголошення на важливості другого – психологічного – капіталу як «більш важливого». Можна зробити висновок, що накопичення людського капіталу однаковою мірою забезпечують інтелектуальний та емоційний компоненти. Однак у шкільній практиці емоційний нерідко лишається поза належною увагою.

За висновками Д. Гоулмана, автора книжки «Емоційний інтелект», сьогодні академічні знання чи технічні здібності є лиш частковою вимогою роботодавців. Нині, як переконує автор, дуже змінилися правила ринку праці. Усе більше запитів на «емоційний інтелект», що нерідко стає вирішальним фактором у прийнятті позитивного рішення. Крім IQ чи вимог професійних знань і вмій, два з трьох показників стосуються поведінкових навичок (уміння слухати, комунікувати, пристосуватися до змін; упевненість, мотивація, прагнення просуватися в кар'єрі; уміння працювати спільно, уладнати розходження в думках; бажання стати лідером; емпатія, вміння дивитися в перспективу та ін.) [1]. Отже, актуалізовані на ринку праці поняття не повинні дистанціюватися від сфери освіти, що є важливою об'єднуювальною ланкою. За визначенням учених, «емоційний інтелект» і «емоційна компетентність» – близькі поняття, перше з яких означає «здатність розуміти власні емоції й емоції інших людей, керувати емоціями й самомотивацією [4, с. 405]», а друге – «здатність комунікативних партнерів розпізнавати, які емоційні стани

переживає кожен із них, розуміти причини їх й обирати ефективну емоційну поведінку в конкретній ситуації [4, с. 405]».

Емоційний світ людини наскільки багатогранний і важливий, що дослідження його прикувало увагу вчених різних галузей науки: психології, педагогіки, філософії, лінгвістики тощо.

Сучасні методики, розроблені з урахуванням концептуальних положень ключових підходів, орієнтують на посилення мотиваційного складника, увиразнюють психологічне поле навчального середовища, пов'язують процес навчання з поняттям психологічного комфорту, що передбачає формування відчуття щастя й повноти життя, почуття самоактуалізації, усвідомлення сенсу свого існування. Суть психологічного аспекту в межах компетентнісного підходу вчені визначають не як намагання «доповнити або поліпшити сформовану педагогічну практику», а як таку, що передбачає неодмінну кардинальну зміну її [15, с. 31].

Слово «емоція» латинського походження, і буквально означає «рухати, хвилювати, збуджувати, підбадьорювати». У результаті тривалих пошуків думки науковців нерідко різняться у визначенні певних типологій чи природи якогось явища, однак вони однакові у визначенні ролі й важливості емоцій у житті людини, у визнанні їх «мотиваційною основою свідомості, мислення й соціальної поведінки [14, с. 16]. Виникла навіть міждисциплінарна галузь науки – емотнологія, що поєднує різні концепції й теорії емоцій: філософську, біологічну, інформаційну, екзистенційну, енергетичну, когнітивну, неврологічну, психологічну, соціальну та ін.

Основою багатьох сучасних суспільних процесів є соціальний вплив. Він буває різний: від пропаганди здорового способу життя до наполегливого впровадження і демонстрування настанов, що впливають на мислення й поведінку людини, поступово перетворюють її на зручну для маніпулювання частинку натовпу. Ретельна увага до емоційного світу дитини, формування у неї розуміння й чуття добра і зла, справедливості й несправедливості, моральної й духовної стійкості сприятиме не лише розвитку її, але й

загартуванню характеру, виробленню імунітету проти стратегій погроз і залякування, невмотивованого почуття провини, завуальованих пасток, пов'язаних із різними проханнями тощо.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць розкрити суть емоцій, емоційного інтелекту, обґрунтувати важливість емоційного аспекту навчання української мови, окреслити перспективи роботи вчителя у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Власний досвід системної роботи над збагаченням і розвитком емоційного світу дитини в радянській школі узагальнив у своїх працях В. Сухомлинський. Педагог наголошує на важливості «емоційного ставлення», «захоплення, натхнення розумовою працею», «емоційного стану пошуків і знахідок», «здивування, подиву перед істиною, перед силою людського розум, перед власною думкою», «інтелектуального стану допитливості», «захоплення і здивування звичайним і повсякденним», «переживання подиву й благоговіння», «почуття людської гідності», «почуття вдячності», «презирство до невдячності» тощо [13].

Упродовж усієї своєї педагогічної діяльності педагог переконує, що саморозвиток дитини можливий з моменту усвідомлення потреби поважати себе й вірити у свої сили. Повагу до себе вчений називає емоційним станом, «який має бути загальним, усеосяжним духом школи». Відповідно, одне з важливих завдань – «утверджувати в школі дух самоповаги», «добиватися того, щоб з перших кроків свого шкільного життя маленька людина вчилася бачити в собі моральні цінності, взяті від інших людей [12, с. 471-474]».

У працях В. Сухомлинського знаходимо відповіді на актуальні нині питання, зокрема щодо забезпечення дітей від негативної чи неприємної інформації. За висновками вченого, «матерям, і батькам, педагогам і письменникам – усім причетним до виховання – треба мудро вводити дитину в світ людський, не закриваючи її очей на радощі й страждання [13, с. 222]».

Дослідження вчених-психологів слугують орієнтирами для розроблення методик і практичної діяльності вчителя. У психології емоцію розглядають як «психічне відображення у формі пристрасного переживання життєвого смислу

явищ і ситуацій, в основі якого лежить ставлення [8, с. 499]». За висновками Д. Мацумото, емоція віддзеркалює культурне середовище, у якому люди розвиваються і живуть, і є такою ж невід'ємною частиною її, як мораль і етика [7].

Виділяють такі основні, або ж, за словами К. Ізарда, «базові емоції»: інтерес, радість, здивування, печаль, гнів, відроза, презирство, страх, сором, сором'язливість, провина, любов. Поєднуючись, вони утворюють емоційні стани, наприклад, тривожність (поєднує в собі страх, гнів, провину й інтерес). У багатьох психологічних працях наявна теза «Емоції – це позитивна цінність». На підтвердження її автори добирають такі аргументи:

1. Людське життя неможливе без хвилювань [8];
2. Сенс існування людини має афективну, емоційну природу: ми оточуємо себе тими людьми й речами, до яких прив'язані емоційно [3, с.3];
3. Навчання через переживання не менше, а, може, й більш важливе, ніж накопичення інформації [3];
4. Емоція мотивує, мобілізує енергію, і цю енергію суб'єкт відчуває як тенденцію до вдосконалення дії [3];
5. Емоція керує мисленневою і фізичною активністю індивіда, спрямовує її у правильне русло, регулює наші сприйняття [3];
6. Саме емоції надають сенсу подіям, що відбуваються, – повідомляють, що нам подобається, а що – ні, що для нас добре, а що – погано; збагачують наше життя, додають барв і сенсу подіям і світову довкола нас; говорять нам, хто ми такі є як ми ладимо зі світом, чи то подіями довкола нас, чи людьми [7].
7. Почуття й емоції виконують роль налаштувальників уваги [11].
8. Усіляко допомагають працювати пам'яті: речі, явища, події, які нас хвилювали, залишають у пам'яті набагато глибший слід, ніж ті, до яких ми були байдужі [11].
9. Уява під впливом почуттів створює значно цікавіші образи [11].

Про важливість емоцій можна говорити і крізь призму їхніх функцій. Психологи, наголошуючи на тривалій історії розвитку людських почуттів,

виділяють відображальну, сигнальну, інформаційну, регулятивну, підкріплювальну, перемикаючу, пристосувальну, комунікативну, впливову, експресивну, захисну та ін. Функції конкретної емоції К. Ізард пропонує аналізувати на трьох рівнях:

По-перше, емоція виконує специфічно біологічну функцію, наприклад, спрямовує потік крові й енергетичні ресурси від гладких м'язів внутрішніх органів до м'язів, що відповідають за рух, як це буває у процесі переживання емоції гніву.

По-друге, емоція здійснює мотивувальний вплив на індивіда, організовуючи, спрямовуючи і спонукаючи сприйняття, мислення і поведінку.

По-третє, кожна емоція виконує соціальну функцію: сигнальний аспект життєво важливої системи взаємодії людини з іншими людьми складається із емоційних проявів [3].

Трапляється мотивація і від зворотного: «якщо людина з певних причин позбавлена можливості відчувати, переживати емоції, то настає так званий емоційний голод, який вона намагається вгамувати слуханням улюбленої музики, читанням гостро сюжетних книжок і т.п. [8, с. 500]».

Реальні життєві умови, у яких досягають цілей і задовольняють потреби, зумовлюють різноманітність емоційних переживань, що тяжіють до двох полюсів:

1. Умови, предмети і явища, що сприяють задоволенню потреб, досягненню цілей і викликають позитивні емоції: задоволення, радість, інтерес тощо.

2. Ситуації, які людина сприймає як перешкоду, бар'єр до задоволення потреб, викликають негативні емоції: гнів, печаль, страх та ін.

Для навчально-виховного процесу важливе значення насамперед мають вищі почуття як «особлива форма переживань, пов'язана з більш важливими – духовними потребами». З ними асоціюють усе багатство справжніх людських стосунків. Залежно від предметної сфери, до якої вони належать, почуття поділяють на *моральні, інтелектуальні й естетичні* [8, с. 526].

Активізації й результативності виховного процесу сприятиме усвідомлення того, що прояв моральних почуттів означає засвоєння моральних норм і правил, розуміння того, що треба вважати гарним, а що поганим, що добром, а що – злом, що справедливим, а що – ні. Формуючи моральні почуття учнів, учитель привертає їхню увагу до того, що можна робити, а що ні; коригує вимоги щодо ставлення до інших людей (співчуття, гуманність, доброзичливість, невдоволення, почуття дружби й кохання), до країни (почуття відданості, патріотизму, вірності своєму народові, трудового героїзму) [8].

Однією з важливих особливостей моральних почуттів психологи вважають дієвий характер їх, адже саме моральні почуття спонукають на героїчні справи і вчинки. В умовах особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів головним завданням виховання є не просто формування моральних почуттів у молоді, а передусім формування внутрішньої потреби дотримуватися вимог і правил суспільної моралі.

Для розроблення сучасних методик, організації системного підходу важливо усвідомлення й урахування особливостей інтелектуальних та естетичних почуттів.

Так, *інтелектуальними почуттями* називають переживання, що виникають у процесі пізнавальної діяльності людини. Йдеться про знайомі учням почуття у ситуації, коли самому вдалося знайти пояснення складному випадку написання чи творення слова, згадати потрібне правило вживання розділових знаків. Результатом роботи вчителя у цьому напрямі є сформованість пізнавальної потреби, що проявляється через здивування, інтерес, цікавість, допитливість, радість від досягнутого, сумнів щодо правильності виконання, упевненість у правильному виборі способу тощо [8].

Естетичні почуття являють собою емоційне ставлення людини до прекрасного в природі, у житті людей, у мистецтві. Естетичні почуття дають змогу розібратися в тому, картини яких художників нам подобаються, яка музика хвилює нас, які поети співзвучні нашому серцю, яка погода улюблена

для прогулянок. Естетичні почуття мають широку градацію: від легкого хвилювання до глибокої схвильованості й захвату [8].

Поділ емоцій на позитивні й негативні визначається відповідністю/невідповідністю очікувань і отриманих результатів (досягнень). Емоційний світ дитини різноманітний, кожна грань його потребує уваги вчителя, ігнорування важливих симптомів таїть у собі небезпеку.

Звертаємо увагу на такі емоції, як тривога (тривожність) і страх. Першу розглядають як реакцію на невизначену ситуацію, що потенційно містить у собі загрозу, небезпеку. За висновками Р. Грановської, слабка тривога може відігравати роль мобілізувального фактора, проявлятися як хвилювання за результат справи і в результаті посилювати почуття відповідальності, тобто бути додатковим мотиватором. В інших випадках може повністю дезорганізувати поведінку. Відчай – емоційний прояв упевненості в невдачі дії, яку необхідно здійснити.

Якщо страх – об'єктивна тривожність, то сором – тривожність соціальна, це тривога за свою репутацію, коли є ймовірність не відповідати очікуванням тих, хто оточує. Це передусім самоосуд, каяття, заниження власної оцінки інколи настільки значне, що призводить до самогубства [2, с. 216].

Переживання позитивних емоцій полегшує процес розв'язання інтелектуальних і комунікативних завдань. І навпаки, переживання негативних емоцій серйозно ускладнює досягнення індивідуальних цілей і міжособистісну взаємодію [4, с.390].

Розвинута почуттєва сфера, на думку психологів, – важлива нині характеристику особистості. Те, що радує людину, що її цікавить, засмучує, хвилює, що видається їй смішним, найбільше характеризує сутність її, її характер, індивідуальність [6.], [10].

Якщо психологи вивчають природу, функції, характер емоцій, то в полі зору лінгвістів перебувають такі аспекти проблеми:

- типологія емотивних знаків, що слугують для фіксування різних емоційних проявів;

- формування емоційної мовної картини світу;
- комунікація емоцій;
- кореляція лексиконів емоцій різних мов світу;
- національно-культурна специфіка вираження емоцій;
- критерії емотивності мови і її знаків;
- емоційне забарвлення тексту;
- прагматика опису і вираження своїх миттєвих і чужих емоцій, приховування, імітування, симулювання емоцій та ін. [14, с. 20].

Ефективність емоційної комунікації пов'язують з удосконаленням навичок кодування емоційних станів та емпатичного реагування в емоційній комунікації, тобто «перетворення емоційних переживань у знакову форму – словесну, невербальну, цифрову, музичну та ін. [4, с. 398]». Бідний і без того лексичний запас багатьох мовців (і публічних також) не дає змоги повноцінно передати суть і глибину різних емоцій і почуттів. З іншого боку такою перепорою, за визначенням Н. Казаринової, є наявність у культурі жорстких правил і заборон на прояв і форми вираження емоцій. Навіть з урахуванням того, що функційне призначення цілком зрозуміле, постають проблеми з емоційним самопочуття окремих людей і водночас процесом емоційної комунікації. Найбільш важливими дослідниця називає такі негативні наслідки:

- зниження здатності до переживання глибоких почуттів;
- втрата навичок виразної емоційної поведінки;
- дезорієнтування партнерів по комунікації в емоційному стані один одного [4, с. 400-401].

Вербалізація емоційних станів передбачає використання *таких засобів*:

- 1) емотивно-оцінювальної лексики і фраз (*розумниця, справжній друг, дурень, зірок з неба не знімає*);
- 2) називання емоції чи почуття (*«Я хвилююсь», «Я соромлюся», «Мені приємно з тобою»*);
- 3) порівняльний чи метафоричний опис емоцій і почуттів (*«Місця собі не знаходжу», «Ніби щойно ампутували руку»*);

4) опис того, що хотілося б зробити («Хотів би втекти», «Хотів би сховатися», «Хочеться весь світ обійняти», «Хочеться танцювати») [4, с. 406]

Сором'язливість, боязкість, страх є серйозною перешкодою в комунікації, щоб допомогти партнерові (у нашій ситуації – учневі) подолати ці бар'єри, беремо до уваги поради Н. Казаринової використовувати такі комунікативні прийоми:

1) зменшення важливості того, що відбувається, словами «Не звертайте уваги, продовжуйте, мені дуже цікаво те, що ви розповідаєте»;

2) зосередження уваги на зовнішніх обставинах: «Важко втримати чашку, сидячи на такому розхитаному стільцеві»;

3) покликання на власний досвід у подібній ситуації: «Знаєте, зі мною теж відбувається щось подібне, коли я захоплююсь якоюсь ідеєю [4, с. 413]».

Соціальні емоції (боязкість, заздрість, ревності, образи та ін.) «надають міжособистісним стосункам порівняно нестійкого напруженого характеру й водночас являють собою своєрідну лабораторію оволодіння навичками ефективної комунікації, а саме вміннями говорити про почуття й емоції, вибирати оптимальний сценарій поведінки в ситуаціях інтенсивного емоційного переживання [14]».

Логічними вважаємо висновки лінгвістів про те, що коли емоцію називають ядром мовної особистості, а рефлексію – ядром свідомості її, то проблема «Людина в мові», а відповідно і проблема «Емоції людини в мові», – є не лише лінгвістичною. В. Шаховський називає її також актуальною дидактичною проблемою, що «потребує перегляду традиційних методів навчання рідної й нерідної мов і переходу до нових напрямів у методиці (комунікативного, соціосеміотичного, когнітивного)». Учений привертає увагу до таких важливих моментів: 1) будь-якій емоційній комунікативній ситуації властива специфічна комунікативно-цільова семантика використання мовних знаків; 2) ці знаки виконують функцію емоційної фактичної чи динамічної взаємодії комунікантів й водночас є інструментом для вивчення динамічної

емоційної взаємодії мовної особистості з оточенням її, інструментом для навчання емоційної мовленнєвої взаємодії. Звідси дидактичне завдання – ретельний добір емотивного фонду мови й використання його в мовленнєвих актах, які вивчають [14, с. 48-49].

Поради вченого привертають увагу лінгводидактиків до важливого питання, що давно назріло й потребує впровадження, – це уведення до програми й вивчення на уроках української мови мовленнєвих жанрів (автор їх називає мовленнєвими актами).

Оскільки навчання мови радимо будувати на текстовій основі, продемонструємо на кількох зразках текстів, як учителю посилювати емоційний аспект.

Текст 1.

Цілісінький тиждень, відтоді, як я приїхала в село до бабусі, ішов дощ. Дня тяглися надто повільно і нудно. Набрид навіть телевізор, яким я марно намагалася себе розважити і вбити час. «От тобі й маєш! Оце канікули, гарно розпочалися, нічого сказати! А скільки ж планів було!» – міркувала я, геть засмучена.

Цілісінький тиждень я з нетерпінням чекала зустрічі з Максом, пригадуючи наші з ним минулорічні пригоди й ігри. Про це літо ми з Максом іще взимку снували стільки мрій! Він писав мені про це у своїх листах.

З Максом завжди було цікаво, він мастак на всілякі вигадки! Але потрапити у його ватагу й стати його другом було не так просто. Насамперед потрібно було довести йому свою сміливість, як-от видряпатися на самісіньку верхівку височезного ясена чи, приміром, пройтися цвинтарем, коли споночіє... Макс терпіти не міг боягузів. Для хлопців було найбільшою образою, коли він, з кривою посмішкою, презирливо сплюнувши крізь зуби, недбало зронював: «Та що з тебе візьмеш? Тютя-матютя ти, боягуз!» А ще він часто любив повторювати, що світ належить сильним, а боягузи – то нікчеми...

Коли нарешті виглянуло сонце, Максові спало на думку влаштувати змагання, хто швидше допливе на човнах до протилежного берега...

Човен, у якому плив Вовка, спочатку помітно відстав, і Макс почав відверто глузувати, називаючи його човен дрантям. А згодом ми помітили, як порожній Вовчин човен погойдується на воді, А Вовчина голова то ховалася у воді, то з'являлася знову...

– Послухай, Максе, – заговорила я, мало не плачучи, – розвертаймо човна й пливімо до нього! Ми можемо його порятувати!

– Ти не розумієш, ти нічого не розумієш! – закричав Макс, обірвавши мене, – Це небезпечно! Я його не порятую! Він мене потягне на дно! Треба кликати когось із доросли.

На щастя, на березі помітили, що трапилося... (за О. Сайко).

Запитання і завдання:

1. Доберіть заголовок.
2. Висловіть свої емоції чи почуття від прочитаного. Зробіть порівняльний чи метафоричний опис емоцій і почуттів.
3. Охарактеризуйте одним словом кожного з героїв оповідання.
4. Які слова передають настрій героїні оповідання?
5. Чи впливає на ваш настрій погода?
6. Опишіть погоду, найсприятливішу для вашого відпочинку під час літніх канікул.
7. Дайте пораду, як не засмучуватися через несприятливу погоду.
8. Змодельуйте поведінку Макса після цієї пригоди.
9. Чи зміниться ставлення до нього інших дітей? Чому?

Текст 2.

Отже, я стояв на пагорбі й оглядав долину. І задихався від захвату.

Село лежало серед розлогих садів, як низка необроблених коралів або... розсип цукерок у різнобарвних обгортках. У смарагдовому лісі спалахували золоті блискітки сонячного світла. Раніше я ніколи цього не помічав. Такі картини виникали хіба на моніторі компа! Я подумав, що варто було

приїхати сюди лише заради цього видовища. І пошкодував, що я не художник (І. Роздобудько).

Запитання і завдання:

1. Яке загальне емоційне забарвлення тексту?
2. Назвіть емоції, що переповнюють героя твору.
3. Пригадайте й опишіть картину природи, що справила на вас найсильніше враження. Що вам хотілося робити, до яких дій вдатися у момент такого захоплення?
4. Що б ви порадили тим людям, які не вміють дивуватися й захоплюватися красою природи?
5. Знайдіть у творі слова й словосполучення, що характеризують емоційний стан героя.

Цінними вважаємо поради психологів і навіть письменників щодо коригування, спрямування емоційних станів чи виходу з них, зокрема такі:

1. Якщо ви хочете якомога довше зберегти молодість, не виходьте з душевної рівноваги через дрібниці, частіше радійте й намагайте втримати гарний настрій (*Грановська Р.*).
2. Страждання перестає бути стражданням, якщо у нього є сенс (*Грановська Р.*).
3. Зміни своє ставлення до речей, що тебе тривожать, і ти будеш у безпеці (*Фрейд З.*).
4. Найкращий спосіб підбадьорити себе – це підбадьорити когось іншого (*Твен М.*).
5. Людина, яка любить поговорити про те, що вона робитиме, якщо виграє, але не знає, що буде робити, якщо програє, – потенційний невдаха (*Грановська Р.*).
6. Не варто боротися з тим, що є вже фактом (*Грановська Р.*).
7. Украй небажано перед сном згадувати всі свої образи (*Грановська Р.*).
8. Коли людина перебуває у стані сильного збудження, не треба перебивати її, краще дати виговоритися до кінця (*Грановська Р.*).
9. Ніхто не застрахований від нещасних випадків, непоправних утрат, складних ситуацій; тут доцільно не обмежуватися переживанням, не концентруватися на них, не поступатися депресії й байдужості, а діяти, наполегливо шукати вихід, пробувати все нові й нові варіанти (*Грановська Р.*).
10. Важку втрату нічим не можна заповнити,

замінити; для того, щоб допомогти людині пережити її, варто, давши їй час змиритися з нею, сприяти формуванню нової домінанти, що зможе перемогти чи хоч послабити осередок збудження, пов'язаний з психічною травмою (Грановська Р.). 11. Для збереження позитивного настрою необхідно відчуття успіху (Грановська Р.). 12. Сміх – гарні ліки, передусім для зменшення дії стресу; сміх сприяє налагодженню контакту (Грановська Р.).

Їх можна використовувати і під час роботи з текстами.

Висновки і перспективи подальших розвідок порушеної проблеми. У структурі комунікативної компетентності виділяють важливий складник – емоційну компетентність як здатність діяти відповідно до внутрішнього середовища своїх почуттів і бажань. Д. Гоулман справедливо зазначав: «Люди починають усвідомлювати, що для досягнення успіху потрібно значно більше, ніж розумова перевага й технічна майстерність. Нам необхідний ще один вид навичок, що дасть нам змогу виживати – і, без сумніву, процвітати, – у вихорі ринку праці майбутнього[1]». Процес комунікації має задовольняти не лише інформаційні потреби мовців, але й формувати відчуття задоволення/невдоволення, відчуття щастя, радості від спілкування. Уміти домінувати, визначати свої емоційні стани – один із кроків до порозуміння.

З уведенням до навчальної програми жанрів мовлення відкриється багато цікавих аспектів цієї проблеми для дослідження лінгводидактиків.

Список використаних джерел:

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман; пер. с англ. А.П. Исаевой. – М.: АСТ; Владимир: ВКТ, 2009. – 478 с.
2. Грановская Р.М. Элементы практической психологии / Р. М. Грановская. – СПб.: Речь, 2010. – 656 с.
3. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. – перев. с англ. – СПб.: Питер, 1999. – 464 с.
4. Казаринова Н.В. Эмоциональная коммуникация в межличностном взаимодействии / Н.В. Казаринова // Межличностная коммуникация:

- теория и жизнь / О.И. Матьяш, В.М. Погольша, Н.В. Казаринова, С. Биби, Ж.В. Зарицкая. Под науч. ред. О.И. Матьяш. – СПб.: Речь, 2011. – 2011. – С. 387-421.
5. Климчук В.А. Тренинг внутренней мотивации / В.А. Климчук. – СПб.: Речь, 2005. – 76 с.
 6. Крюгер Ф. Сущность эмоционального переживания // Психология эмоций: Тексты. – М.: Изд-во МГУ, 1984.
 7. Мацумото Д. Человек, культура, психология. Удивительные загадки, исследования, открытия / Дэвид Мацумото. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 668 с.
 8. Общая психология / под общ. ред. Е.И. Рогова. – М.: МарТ; Ростов на/Д: МарТ, 2008. – 560 с.
 9. Пряникова Ю. Йонас Виддерстрале: Основатель теории бизнеса в стиле фанк / Ю. Пряникова // Компаньон. – 2007. – №48. – 30 ноября. – С. 32-36.
 10. Рогов Е.И. Эмоции и воля / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 240 с.
 11. Румянцева И.М. Психология речи и лингводидактическая психология / И.М. Румянцева. – М.: ПЕР СЭ; Логос, 2004. – 319 с.
 12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 томах. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1976. – 654 с.
 13. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 томах. – Т. 2. – К.: Радянська школа, 1976. – 670 с.
 14. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций: монография / В.И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
 15. Швалб Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Юрій Швалб // Вища школа. – 2010. – №1. – С. 31-36.

Annotation

The author reviews features of emotional component of teaching the Ukrainian language in schools, analyzes the works of psychologists, linguists, teachers, focusing on the essence, functions and meaning of emotions; defines the research scope of the

problem of emotions for various branches of science, emphasizes the importance of formation of emotional intelligence in students, draws attention to advice of scientists which guide teacher's work and contribute to the search for the right way to solve problems, offering pieces of work with the text, aimed at strengthening the emotional component of communicative competence of students.

While psychologists study the nature, functions and character of emotions, linguists focus on something different: kinds of emotive characters used to represent different emotional phenomena; formation of emotional map of the world; communication of emotions, lexicon correlation of different languages of the world, national and cultural specificity of emotion expression and emotional character of the text, and others. The effectiveness of emotional communication is closely linked to the improvement of skills related to emotional states coding. Thus linguodidactics should take into account the results of studies of various branches of science.

The author proves that communication process should satisfy not only the information needs of speakers, but also generate a feeling of satisfaction /dissatisfaction, feeling of happiness and joy of communication. To be able to dominate, to determine their emotional states - one of the steps to understanding. With introduction of speech genres in the curriculum a lot of interesting aspects of this problem will be open for the study of linguodidactics.

Keywords: emotions, emotional intelligence, coding of emotions, emotional competence, sensual sphere, speech genres.